

Hamster

Cricetus cricetus

De hamster is een relatief fors knaagdier met een oranje-bruine vacht, gelig-witte vlekken in de hals en op de kop, een zwarte buik met een helderwit vlekkenpatroon en een kort staartje. Hamsters kunnen (zonder staart) tot 27 cm lang worden met een gewicht meestal tot 400 g, bij uitzondering tot 700 g. In Nederland en Vlaanderen wordt de hamster ook wel 'korenwolf' of 'korenwoôf' genoemd. Lange tijd is aangenomen dat de hamsters in België, Nederland en aangrenzend Noordrijn-Westfalen tot de ondersoort *Cricetus cricetus canescens* behoorden. Recent genetisch en morfologisch onderzoek heeft echter uitgewezen dat er weliswaar sprake is van een genetisch duidelijk te onderscheiden subpopulatie, maar ook dat het verschil te klein is om de status van ondersoort te handhaven (LA HAYE ET AL. 2012, SCHRÖDER ET AL. 2014).

Leefomgeving

In Nederland is de hamster een typische bewoner van agrarisch gebied. Hij heeft een duidelijke voorkeur voor graanakkers of akkers met luzerne (alfalfa), vanwege de optimale combinatie van dekking en voedsel. Incidenteel worden hamsters aangetroffen op akkers met aardappelen, bieten of zelfs grasland. Wegbermen, holle wegen en graften dienen soms als toevluchtsoord in de periode na de oogst, als de akkers kaal zijn en geen dekking meer bieden (KREKELS 1999). De hamster leeft in een stelsel van zelfgegraven gangen en kamers. De gangen kunnen tot meer dan 2 m diepte gaan. In het veld zijn deze burchten, met name na de oogst, herkenbaar aan een grote bult uitgegraven grond voor een

schuin lopende pijp, met in de nabijheid een of meerdere valpijpen: loodrechte gangen die toegang bieden tot de ondergrondse burcht. De uitgegraven grond heeft vaak een afwijkende kleur, omdat de grond van beneden de bouwvoor omhoog wordt gewerkt (GLAS 1961, LA HAYE 2006B). In Nederland zijn alleen löss- of leembodems geschikt voor een burcht omdat ze voldoende stevig zijn en toch waterdoorlatend, waardoor geen vochtproblemen optreden (LENDERS 1985, ROODBERGEN ET AL. 2001).

Voedsel

Hamsters zijn omnivoor: ze eten voornamelijk plantaardig materiaal, zoals jonge scheuten van graan, luzerne en klaver, maar het voedsel kan tot 13% uit dierlijk materiaal bestaan, zoals kevers, wormen en slakken (LUX & GÖRNER 2009). De wintervoorraad bestaat vooral uit graankorrels maar bevat ook zaden, stukken biet of zelfs wortelstokken van bijvoorbeeld akkerdistel (GLAS 1961).

Vanaf september wordt een wintervoorraad in de burcht aangelegd. Afhankelijk van het aanbod blijven de hamsters tot in november actief voedsel verzamelen, waarbij tot 20 kg aan wintervoorraad verzameld kan worden. Om de winterperiode te overleven heeft een hamster naar schatting aan 1-2 kg wintervoorraad voldoende (WENDT 1991).

Areaal

De hamster is een Euraziatische soort waarvan het areaal in het oosten reikt tot de rivier de Jenisej in Siberië. In Nederland en België bereikt de soort zijn meest westelijke verspreiding. In Europa bevinden de meest noordelijke populaties zich halverwege Duitsland en Polen, terwijl Bulgarije de zuidgrens vormt. De soort wordt gevonden van zeeniveau tot een hoogte van 770 m (WEINHOLD 2008).

◀ Hamster.
Foto: René Janssen.
Common hamster.

Voorkomen in Nederland

Prehistorie

Genetisch onderzoek heeft uitgewezen dat de hamster na de laatste ijstijd (ca. 11.000 jaar geleden) vanuit verschillende refugia West-Europa stapsgewijs heeft gekoloniseerd (NEUMANN ET AL. 2005). De kolonisatie van België, Nederland en aangrenzend Noordrijn-Westfalen vond plaats vanuit Duitsland, waarbij het dal van de Rijn van zuid naar noord is gevolgd (SCHRÖDER ET AL. 2014). Over wanneer de hamster Nederland en Vlaanderen heeft bereikt bestaat echter discussie (THISSEN 2002). Er zijn auteurs die menen dat de uitbreiding van het areaal tot in de negentiende eeuw plaats vond (LIBOIS & ROSOUX 1982), terwijl Clason (2002) het waarschijnlijk acht dat de hamster al in pre- en vroeg-historische tijden, met de opkomst van de landbouw, Limburg heeft bereikt. De afwezigheid van vondsten bij archeologische opgravingen zou komen doordat botten en tanden oplossen in de kalkarme Nederlandse lössgrond.

Historische gegevens tot 1946

Het voorkomen van de hamster in Limburg werd voor het eerst gemeld in 1879 (HUSSON 1949). Vermoedelijk was de soort al eerder in Limburg aanwezig, maar bewijzen ontbreken.

▼ Een hamster wordt in het kader van een herintroductie losgelaten.

Foto: René Janssen.

A common hamster is released at a reintroduction site.

Periode 1946-1969

Een eerste overzicht van de verspreiding van de hamster werd gegeven door Husson (1949), waaruit bleek dat de soort in geheel Zuid-Limburg voorkwam tot de noordgrens van de lössbodems bij Roermond. In 1960 en 1962 werd de verspreiding nauwgezet in kaart gebracht (VAN MOURIK 1962), wat hetzelfde verspreidingsbeeld opleverde als in het overzicht van Husson.

Periode 1970-1988

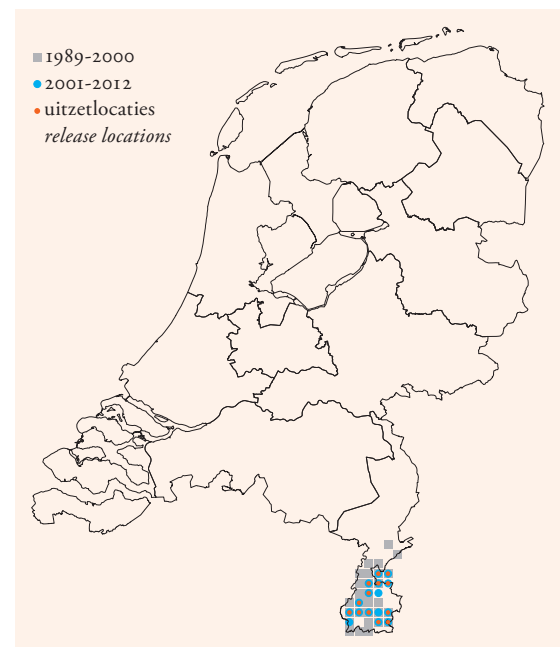
In de jaren 1970-1980 is de hamster fors in aantal en verspreiding achteruit gegaan (KREKELS & GUBBELS 1996, LENDERS & PELZERS 1982). Eind jaren 1980 is de soort lokaal verdwenen en zijn resterende populaties versnipperd geraakt.

Periode 1989-2012

Eind jaren 1990 leek de hamster uit Nederland te verdwijnen. Uiteindelijk werden in 1999 bij Heer, gemeente Maastricht, 14 hamsters gevangen die de basis gingen vormen voor een fokprogramma. In 2002 werd voor de laatste maal een belopen hamsterburcht bij Heer aangetroffen. Inventarisaties in andere leefgebieden waren dan al jaren zonder resultaat. In 2002 werd ook gestart met een herintroductie in het akkerreservaat op het Plateau van Margaten bij Sibbe (LA HAYE 2002). In de daarop volgende jaren werden in zeven andere potentiële leefgebieden in Zuid- en Midden-Limburg opnieuw hamsters uitgezet: Amby (2003), Heer (2004), Sittard (2005), Puth (2006), Koningsbosch (2006), Wittem (2007) en Jabeek (2010).

Na 2012

De overleving van de hamster was in 2012 en 2013 dermate gering dat de hamster opnieuw dreigde te verdwijnen. In 2014 steeg het aantal waargenomen burchten weer flink en, mede door het aangepaste beheer, was de overleving het hoogst sinds 2005 en kon de populatie weer eens pieken (MÜSKENS & VAN KATS 2015).

◀ Akkervogels boven het hamsterreservaat in Schinveld. Foto: Ran Schols. *Farmland birds over the hamster reserve at Schinveld, Limburg.*

Verandering en oorzaken

Het bijna uit Nederland verdwijnen van de hamster in de vorige eeuw is het gevolg van ingrijpende veranderingen in het agrarisch gebied en het daardoor verloren gaan van geschikte habitat. Dankzij het in 1999 ingestelde fokprogramma en het daarop volgende onderzoeks- en herintroductieprogramma is de soort in 2012 weer in een aantal leefgebieden in Zuid- en Midden-Limburg aanwezig (DON & VAN NOORDEN 2013, KUITERS ET AL. 2010).

Bedreigingen en bescherming

Door intensivering van de landbouw, omzetten van akkers in graslanden, verdwijnen van graften (begroeide steilrandjes tussen akkers), toename van bosjes in open gebied, wegeaanleg en woningbouw, is het landschap in Zuid-Limburg de afgelopen decennia ingrijpend veranderd. De hamster heeft vooral last van het afgenomen oppervlak aan verbouwd graan, dat recent minder dan 25% van de akkers beslaat, tegen meer dan 70% enkele decennia geleden. Ook de steeds vroegere oogst van het graan speelt de hamster parten (LA HAYE ET AL. 2010B, OUT ET AL. 2011). De meeste hamstervrouwtjes krijgen daardoor maximaal één worp per jaar, terwijl voor een levensvatbare populatie bij

de huidige predatiedruk minimaal twee worpen nodig zijn (LA HAYE ET AL. 2008).

Door akkers op hamstervriendelijke wijze te beheren, door middel van reservaten of agrarisch-natuurbeheerovereenkomsten, is het mogelijk om de hamsterpopulatie te herstellen (LA HAYE ET AL. 2010A, 2010B).

Maurice J.J. La Haye & Gerard J.D.M. Müskens

SUMMARY

Common hamster *Cricetus cricetus*

The common hamster occurs locally in the central and southern part of Limburg. Its habitat is limited to loess and loam soils, in which it constructs underground burrows. Changes in agricultural land use sparked a steady decline from the 1970s onwards. By the end of the 1990s, the common hamster had almost disappeared from the Netherlands. Thanks to captive breeding and reintroduction schemes in potential habitats, it has now returned locally to parts of its former distribution area. After several years of low survival rates, 2014 proved to be a peak year for the common hamster.